

קשרים בין סביבת למידה קונסטרוקטיביסטית  
לבין תפיסות ערכיות של מורים ושל תלמידים  
בבתי ספר על-יסודיים בישראל

חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה"

מאת:

דפנה מלכה

הפקולטה למדעי החברה

בית-הספר לחינוך

הוגש לסנט של אוניברסיטת בר-אילן

## תקציר

מטרת המחקר היא לבחון תפיסות ערכיות של מורים ושל תלמידים בבתי-ספר על-יסודיים בישראל ולהעריך את מידת תרומתה של סביבת למידה קונסטרוקטיביסטית להבנת הבדלים בתפיסות אלה. סביבת למידה קונסטרוקטיביסטית הוצעה במחקר זה כיוון שבמהותה היא מטפחת אינטראקציות חברתיות-מוסריות-ערכיות בין מורים לבין תלמידיהם ובין התלמידים לבין עצמם.

המחקר נערך על רקע תהפוכות רבות המתרחשות כמעט בכל תחומי החיים ומאפיינות את העידן המכונה בספרות 'פוסט-מודרני'. בהגות הפוסטמודרנית ניתן למצוא התייחסות לגישות רלטיביסטיות שונות המערערות אמיתות 'מוחלטות' שהיו מקובלות בעבר, בין היתר גם בנושא ערכים. משבר הערכים, אשר בא לידי ביטוי גם בבתי-הספר בישראל בשנים האחרונות והשלכותיו על העשייה החינוכית ועל תפיסות ערכיות של מורים ושל תלמידים, נדונים במחקר זה.

ברמה ההצהרתית ניתן למצוא הסכמה רחבה באשר לחזון החינוכי בתחום הערכים, אך המציאות אינה משקפת זאת ונראה כי הלכה למעשה אין הנושא עומד בראש סדר העדיפויות של קובעי המדיניות במשרד החינוך. כמו כן, בעוד שמחקרים רבים עוסקים בנושא החינוך הערכי ברמה התיאורטית, מעטים בדקו את ההיבט היישומי של תפיסות ערכיות של מורים ושל תלמידים ואת הקשרים ביניהן.

בהשראת התיאוריה של שוואב בנושא תכניות לימודים (Schwab, 1964), מסגרת המחקר כוללת לראשונה בחינה בו-זמנית של נושא החינוך הערכי מנקודת מבטם של ארבעת מרכיבי היסוד שהציע שוואב: המורה (תפיסות ערכיות של מורים), התלמיד (תפיסות ערכיות של תלמידים), סביבת ההוראה והלמידה (מידת קיומם של אלמנטים מסביבת למידה קונסטרוקטיביסטית), והחומר הנלמד (רמת הקונסטרוקטיביות של תחום הידע).

המשתנה של סביבת למידה קונסטרוקטיביסטית נבחן במחקר זה לפי חמישה מדדים: **הרלוונטיות** של החומר הנלמד לחייו האישיים של התלמיד מחוץ לכותלי בית-הספר, **ספקנות** התלמידים באוניברסליות, באחידות התרבותית ובמהימנות של תחומי הידע הנלמדים, **ביקורתיות** התלמידים כלפי פעילויות ההוראה והלמידה המתרחשות בכיתה, **שליטה משותפת** של המורה ושל התלמידים על כל סביבת הלמידה ו**שיתוף פעולה** בין התלמידים לבין עצמם בתהליך הלמידה. תפיסת הסביבה הלימודית בעיני המורים ובעיני התלמידים נבחנה במחקר זה באמצעות שאלון סביבת למידה קונסטרוקטיביסטית (CLES- Johnson & McClure, 2004).

התפיסות הערכיות-כלליות נבחנו לפי ארבעה מדדים: **כבוד והגינות, אכפתיות, אמינות ואחריות**. התפיסות הערכיות של מורים ושל תלמידים נבדקו באמצעות שאלון תפיסות ערכיות אשר נוסח במיוחד עבור המחקר הנוכחי. ההיבט היישומי של תפיסות התלמידים (להלן: 'תפיסות ערכיות-יישומיות') נבחן לפי שלושה מדדים: **נכונות לתרום לקהילה, נכונות להתגייס לצבא ומוטיבציה**

**להישגיות אישית.** משתנה זה נבדק באמצעות שאלון תפיסות ערכיות-יישומיות אשר נוסח אף הוא במיוחד עבור המחקר הנוכחי והועבר בקרב התלמידים בלבד.

המחקר נערך בבית-ספר שש-שנתי ממלכתי במרכז הארץ והשתתפו בו 999 תלמידים מכיתות ז-יב ו-49 מוריהם. לשאלונים שהועברו בקרב המורים והתלמידים, בוצעו ניתוחי מהימנות וניתוחי גורמים מגששים ומאששים. השערות המחקר נבדקו באמצעות ניתוחי מנובה דו-כיווניים ובאמצעות ניתוח היררכי. בחלק האיכותני של המחקר נערך ניתוח תוכן של ראיון קבוצתי חצי-מובנה, שהתקיים עם חמש מורות למדעים.

מן הממצאים עולה כי רמת הקונסטרוקטיביזם של המקצוע הנלמד תורמת להבנת ההבדלים בתפיסות התלמידים את הסביבה הלימודית ובתפיסותיהם הערכיות-כלליות, אולם השפעתה ניכרת יותר בקרב התלמידים הלומדים בחטיבת הביניים ופחות בקרב תלמידי התיכון. עוד עולה כי רמת תפיסתן של הבנות את סביבת הלמידה, כמו גם רמת תפיסותיהן הערכיות, גבוהות מאלו של הבנים. בקרב המורים, הממצאים הצביעו על מגמות הפוכות לאלו שנמצאו בקרב התלמידים בכל הקשור לתרומתה של רמת הקונסטרוקטיביזם של המקצוע להבנת הבדלים בתפיסותיהם.

הקשר בין תפיסות המורים לתפיסות התלמידים נבחן בעזרת ניתוח היררכי רב-רמתי HLM בשתי רמות. הממצאים הראו כי אין קשר בין תפיסות המורים לבין תפיסות התלמידים. ההערכה העצמית הלימודית של התלמידים נמצאה קשורה חיובית לתפיסתם את הסביבה הלימודית, לתפיסותיהם הערכיות-כלליות ולתפיסותיהם הערכיות-יישומיות. השלב החינוכי שבו לומדים התלמידים והשכלת הוריהם לא נמצאו תורמים להסבר הבדלים בתפיסותיהם מכל הסוגים.

לאור ממצאים אלו, ניתן להסיק כי המשתנים רמת הקונסטרוקטיביזם של המקצוע, מגדר והערכה עצמית לימודית קשורים לתפיסות ערכיות של תלמידים, וכי יש להמשיך ולחקור את הסיבות להיעדר הקשר בין תפיסות המורים לבין תפיסות תלמידיהם.

ממצאי המחקר נדונו בהרחבה, הוצעו להם הסברים מגוונים, ואף ניתנו המלצות מעשיות ליצירת שינוי בתחום המחקר וכן המלצות למחקרי המשך.